

**СУДДЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

вул. Жилянська, 14. Київ, 01033

Ректорові Донецького національного
університету імені Василя Стуса,
доктору економічних наук,
професору

Іллі ХАДЖИНОВУ

Шановний пане Ілле!

На розгляді Другого сенату Конституційного Суду України перебуває справа за конституційною скаргою Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу України.

Для забезпечення повного й об'єктивного розгляду справи, з огляду на визнаний рівень компетентності науковців очолюваного Вами університету, зокрема, щодо питань, порушених у конституційній скарзі, та відповідно до приписів частини четвертої статті 59 Закону України „Про Конституційний Суд України“ прошу Вас посприяти у наданні наукового висновку з викладенням позицій, які, на думку залучених до його підготовки фахівців, мають бути враховані під час розгляду цієї справи.

За можливості прошу надати науковий висновок до 27 листопада 2025 року.

Додаток: копія конституційної скарги (витяг) на 25 арк.

З повагою

суддя-доповідач

Сергій РІЗНИК

ОТРИМАНО
В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, 21021, тел. приймальні: +38 (0432) 50-89-30,
факс: +38 (0432) 50-87-78, E-mail: rector@donnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070803

«19» 02 20 20 № 274/07-4/06.04 На № 368-005-16/3887 від 23.10.2025

Конституційний Суд України
Судді Сергію РІЗНИКУ

вул. Жилянська, 14
м. Київ, 01033

Шановний пане Сергію!

У відповідь на Ваш лист № 368-005-16/3887 від 23.10.2025 р. з приводу конституційної скарги Самборської Тетяни Леонідівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу України фахівцями Донецького національного університету імені Василя Стуса підготовлено науковий висновок, що додається.

Додаток: Науковий висновок на арк. у 1 прим.

З повагою,
Ректор

Ілля ХАДЖИНОВ

Ольга Турченко (050) 4232352, turchenko@donnu.edu.ua

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу України

Наукова думка висловлюється щодо предмета конституційної скарги в аспекті першої, другої, третьої частин статті 309 Кримінального процесуального кодексу:

«1. Під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про:

*1) відмову у наданні дозволу на затримання;
2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;*

3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;

4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в його застосуванні;

5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;

5¹) застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу;

6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;

7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;

8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;

9) арешт майна або відмову у ньому;

9¹) застосування тимчасових обмежень діяльності юридичної особи та/або тимчасових обмежень в отриманні прав та/або переваг або відмову у застосуванні таких обмежень;

10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;

11) відсторонення від посади або відмову у ньому;

11¹) продовження відсторонення від посади;

12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування;

13) закриття кримінального провадження на підставі частини дев'ятої статті 284 цього Кодексу.

2. Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на

постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі пункту 9¹ частини першої статті 284 цього Кодексу, про скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.

3. Інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді»;

та пункту 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу:

«2. Суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про відмову у відкритті касаційного провадження, якщо:

2) з касаційної скарги, наданих до неї судових рішень та інших документів вбачається, що підстав для задоволення скарги немає».

Скаржниця наголошує, що частини перша-третя статті 309 та пункту 2 частини другої статті 428 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) суперечать положенням частин першої, другої статті 3 («Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною а свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»), частин першої, другої, третьої статті 8 («В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується»), частин першої, другої, третьої статті 22 («Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод»), частин першої, другої статті 55 («Права і свободи людини і громадянина захищаються

судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб», частини першої статті 59 («Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав»), частини другої статті 63 («Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист») Конституції України в частині порушення права на ефективний спосіб захисту; статті 21 («Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними») в частині «порушення права на повагу до людської гідності та непорушність людських прав».

Зазначимо, що:

1) положення пункту 1 частини першої та частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу (згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 17.03.2020 року № 5-р/2020 визнано такими, що відповідають Конституції України (є конституційними) щодо заборони оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу. Суб'єкт права на конституційну скаргу у вказаній справі також стверджував порушення конституційного права на судовий захист, складовою якого є право на апеляційний перегляд справи.

2) суб'єкт права на конституційну скаргу не наводить аргументації на користь своїх тверджень, а лише оцінює дії слідчих, прокурорів, суду щодо застосування оспорюваних норм, дає власні пропозиції щодо можливого подолання такої суперечності.

Наведемо власне бачення питання щодо можливої суперечності між вказаними нормами КПК України та Конституції України.

Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своїй практиці наголошує, що принцип верховенства права не обмежується формальним пануванням закону, а охоплює, зокрема, вимоги

справедливості, правової визначеності, пропорційності, а також вимоги домірності, що вимагає встановлення справедливого балансу між публічним та приватним інтересами (Верховенство права. *Офіційний вебсайт Конституційного Суду України*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>). Принцип верховенства права вимагає також, щоб засоби досягнення легітимної мети були конституційно допустимими, а втручання у сферу права та законних інтересів суб'єктів господарювання - пропорційним та обґрунтованим.

Ефективність (англ. efficiency; performance), як правило, розглядається як економічна категорія і визначається як: 1) відношення корисного ефекту (результату) до витрат на його одержання; 2) властивість певного процесу, яка зумовлена його якістю та кількістю засобів, що беруть участь у процесі, а також конкретною ситуацією. Ефективність уможливорює виконання певної задачі; характеризується певним співвідношенням між отримуваним сумарним ефектом та сумарними витратами на створення і використання засобів, що беруть участь у процесі, його організацію та здійснення.

Загальна декларація прав людини 1948 року передбачає, що кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (стаття 8). Право на ефективний засіб захисту закріплено також у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (стаття 2).

Згідно зі статтею 13 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом. У рішенні від 15 листопада 1996 року у справі Чахал проти Сполученого Королівства Європейський суд з прав людини зазначив, що згадана норма гарантує на національному рівні ефективні правові засоби для здійснення прав і свобод, що передбачаються Конвенцією, незалежно від того, яким чином вони виражені в правовій системі тієї чи іншої країни.

Суть цієї статті зводиться до вимоги надати людині такі засоби правового захисту на національному рівні, що дозволили б компетентному державному

органові розглядати по суті скарги на порушення положень Конвенції й надавати відповідний судовий захист, хоча держави-учасники Конвенції мають певну свободу розсуду щодо того, яким чином вони забезпечують при цьому виконання своїх зобов'язань. До того ж за деяких обставин вимоги статті 13 Конвенції можуть забезпечуватися всією сукупністю засобів, що передбачаються національним правом.

Відповідно до вимог частини третьої статті 8, частини другої статті 55, частини першої статті 64 Конституції України кожному гарантується судовий захист прав і свобод, у тому числі право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

У Рішенні від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011 КСУ зазначає, що утвердження правової держави відповідно до статті 1, другого речення частини третьої статті 8 та статті 55 Конституції України полягає, зокрема, у гарантуванні кожному судового захисту прав і свобод, а також у запровадженні механізму такого захисту. У зазначеному Рішенні КСУ також вказав, що положення частини другої статті 55 Конституції України необхідно розуміти так, що конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантовано кожному, а реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом.

«Складовим елементом конституційного принципу верховенства права в розумінні статті 8, частини другої статті 55 Конституції України є доступ особи до суду з метою здійснення судового контролю щодо законності та правомірності усіх рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, оскільки в результаті такої діяльності публічної влади можливе свавільне втручання у права, свободи будь-якої фізичної чи юридичної особи» (абз. перший підпункту 3.2 пункту 3 Рішення КСУ від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020); «приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов'язують державу гарантувати на

законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист» (перше, друге речення абзацу шостого пункту 2 Рішення КСУ від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022).

КСУ в Рішенні від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 також зазначив про те, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. При цьому під ефективним засобом (способом) слід розуміти такий, що призводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект. До того ж, КСУ наголошує, що суд, «розглядаючи скарги на стадії досудового слідства ... не повинен розглядати та вирішувати заздалегідь ті питання, які повинен вирішувати суд при розгляді кримінальної справи по суті, оскільки це буде порушенням конституційних засад правосуддя». Аналогічно у пункті 5 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 КСУ зауважує, що кожен під час розгляду будь-якої справи, в тому числі кримінальної, щодо діяння, у вчиненні якого обвинувачується, має право на правосуддя, яке відповідало б вимогам справедливості.

В Указі Президента України № 231/2021 «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021- 2023 роки» передбачено, незалежне та неупереджене правосуддя є запорукою сталого розвитку суспільства і держави, гарантією додержання прав і свобод людини та громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави, зростання добробуту та якості життя, створення привабливого інвестиційного клімату, своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права.

«Вдаючись до такого критерію, як ефективність способу захисту, Верховний Суд намагається створити ситуацію, коли особі не доведеться витрачати багато часу на те, щоб домогтися захисту своїх порушених прав та інтересів. Прийняте рішення має бути виконуваним» (Л. Рогач. Аналіз практики

ВП ВС крізь призму ефективності та належності способів захисту порушеного права, 04.11.2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/news/1342235>). Верховний Суд вказує, що «спосіб захисту порушеного права або інтересу має бути таким, щоб у позивача не виникала необхідність повторного звернення до суду» (Постанови Великої Палати Верховного Суду від 19.01.2021 року у справі № 916/1415/19, від 16.02.2021 року у справі № 910/2861/18, від 26.01.2021 року у справі № 522/1528/15-ц; від 22.09.2020 року у справі № 910/3009/18), «судовий захист повинен бути повним та відповідати принципу процесуальної економії, тобто забезпечити відсутність необхідності звернення до суду для вжиття додаткових засобів захисту» (Постанови Великої Палати Верховного Суду від 02.02.2021 року у справі № 925/642/19, від 22.09.2020 року у справі № 910/3009/18).

В контексті захисту цивільного прав Велика палата ВС зазначає, що право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам (Постанови ВП ВС від 05.06.2018 року у справі № 338/180/17 (провадження № 14-144цс18); від 30.01.2019 року у справі № 569/17272/15-ц (провадження № 14-338цс18); від 11.09.2019 року у справі № 487/10132/14-ц (провадження № 14-364цс19); від 19.02.2020 року у справі № 210/4458/15-ц (провадження № 14-354цс19); від 04.04.2020 року у справі № 610/1030/18 (провадження № 14-436цс19); від 16.06.2020 року у справі № 145/2047/16-ц (провадження № 14-499цс19); від 15.09.2020 року у справа № 469/1044/17 (провадження № 14-317цс19). Особа, права якої порушено, може скористатися не будь-яким, а цілком конкретним способом захисту свого права (п. 5.6 Постанови від 22.08.2018 року у справі № 925/1265/16).

Щодо ефективного способу захисту прав та інтересів особи в адміністративному суді Верховний Суд сформулював висновок, що такий спосіб «має відповідати таким вимогам: забезпечувати максимально дієве поновлення порушених прав за існуючого законодавчого регулювання; бути адекватним фактичним обставинам справи; не суперечити суті позовних вимог, визначених

особою, що звернулася до суду; узгоджуватися повною мірою з обов'язком суб'єкта владних повноважень діяти виключно у межах, порядку та способу, передбаченого законом» (Постанова КАС ВС від 23 грудня 2021 року у справі № 480/4737/1 (адміністративне провадження № К/9901/11050/20)).

Щодо апеляційного розгляду справи КСУ у Висновку від 20 січня 2016 року № 1-в/2016 зауважив, що особі має бути гарантовано право на перегляд її справи судом апеляційної інстанції; після апеляційного розгляду справи сторони судового процесу можуть бути наділені правом оскаржити судові рішення першої та апеляційної інстанцій до суду касаційної інстанції у випадках, визначених законом, що сприятиме забезпеченню реалізації принципу верховенства права (абз. другий підпункту 3.6.3 підпункту 3.6 пункту 3).

В абз. дев'ятому підпункту 2.1 пункту 2 Рішення від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018 КСУ вказує, що відповідно до принципу верховенства права держава має запровадити таку процедуру апеляційного перегляду справ, яка забезпечувала б ефективність права на судовий захист на цій стадії судового провадження, зокрема давала б можливість відновлювати порушені права і свободи та максимально запобігати негативним індивідуальним наслідкам можливої судової помилки, але ж з одночасним дотриманням конституційних приписів щодо розумних строків розгляду справи, незалежності судді, обов'язковості судового рішення тощо (абз. тринадцятий підпункту 2.3 пункту 2 Рішення від 13 червня 2019 року № 4-р/2019).

Суб'єкт права на конституційне подання не погоджується з приписами статті 309 КПК України щодо неможливості оскарження ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в апеляційному порядку та встановленої законодавцем можливості подати заперечення проти таких ухвал під час підготовчого провадження в суді.

В даному контексті необхідним представляється розгляд статті 309 КПК України у сукупності з:

- пунктом 14 частини третьої статті 42 КПК України, яка передбачає право обвинуваченого на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування;

- частиною другою статті 317 КПК України, яка передбачає, що після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання.

Тому, у випадку неможливості ознайомлення обвинуваченого з матеріалами кримінального провадження (досудового розслідування), він не позбавлений можливості це зробити заявивши відповідне клопотання.

Відсутність можливості оскарження ухвали слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування окремо в апеляційному порядку не створює перешкод обвинуваченому для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження (досудового розслідування).

Щодо касаційного перегляду, то необхідно вказати на принцип *res judicata* як елемент принципу юридичної визначеності, тлумачення якого міститься в Рішеннях ЄСПЛ від 03.12.2003 року у справі Рябих проти Росії, від 09.11.2004 року у справі Науменко проти України, від 18.11.2004 року у справі Праведная проти Росії, від 19.02.2009 року у справі Христов проти України, від 03.04.2008 року у справі Пономарьов проти України. Принцип *res judicata* вимагає поваги до остаточного рішення суду та передбачає, що перегляд остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду не може здійснюватися лише з однією метою - домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі, а повноваження судів вищого рівня з перегляду (у тому числі касаційного) мають здійснюватися виключно для виправлення судових помилок і недоліків. Відхід від *res judicate* можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомі й непереборні обставини.

Аналогічно до висновків КСУ (у Рішенні від 17.03.2020 року № 5-р/2020) можна підсумувати, що положення частин першої - третьої статті 309 КПК України, спрямовані на запобігання порушенню розумних строків кримінального провадження, застосовуються з легітимною метою, обумовлені необхідністю забезпечення раціональної процедури, принципу процесуальної економії, є пропорційними, обґрунтованими і не порушують

права на ефективний спосіб правового захисту; положення пункту 2 частини другої статті 428 КПК України застосовуються з легітимною метою, обумовлені необхідністю забезпечення раціональної процедури і принципу процесуальної економії, є пропорційними, обґрунтованими і не порушують права на ефективний спосіб правового захисту.

Щодо невідповідності положень статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 КПК України статті 21 Конституції України слід зазначити наступне.

В контексті конституційного права поняття гідності є основою всіх інших прав, певною всеосяжною моральною опорою. Гідність розглядається і в контексті певних категорій осіб, і в контексті окремих прав (права на справедливий судовий розгляд, права не бути покараним за відсутності юридичної заборони, права на приватне життя, на свободу слова, свобод релігії тощо) або заборони певного поводження з особою (заборони катувань, нелюдського або такого, що принижує людську гідність поводження тощо) (Christopher McCrudden. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European Journal of International Law*. September 2008. Volume 19, Issue 4. Pages 655–724. URL: <https://doi.org/10.1093/ejil/chn043>).

Перше посилання Суду на людську гідність було у справі Тайрер проти Сполученого Королівства 1978 року, у якій тілесні покарання, що застосовуються як частина судового вироку, були визнані такими, що суперечать статті 3 Європейської конвенції 1950 року на тій підставі, що це було посягання саме на те, що однією з головних цілей статті є захист гідності та фізичної цілісності людини.

Мінімальний зміст поняття людської гідності – внутрішня цінність кожної людини, яку необхідно поважати, несумісність певних форми поведінки з повагою до цієї внутрішньої цінності (катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання, заборони медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без її вільної згоди тощо), існування держави для забезпечення поваги до неї.

Практика ЄСПЛ свідчить про зв'язок принципу поваги до людської гідності з процесуальними гарантіями, що мають бути забезпечені на досудовій стадії розслідування, недотримання яких спричинило визнання порушення права на життя (стаття 2 Європейської конвенції 1950 року) і абсолютної заборони катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання (стаття 3 Європейської конвенції 1950 року), зокрема через неадекватність заходів щодо збору доказів; відсутність медичного обстеження після прибуття до місць тримання під вартою; непризначення і затримки в призначенні судово-медичних експертиз; проведення розслідування, що не відповідає критеріям незалежності і оперативності; неможливість для родичів померлої особи брати участь у розслідуванні; відсутність процедури незалежного розгляду скарг на дії слідчих і прокурорів, неналежні умови тримання заявників під вартою, в установах відбування або тримання в металевій клітці під час судових засідань тощо.

Забезпечення поваги до людської гідності під час здійснення кримінального провадження гарантується статтею 11 КПК України, яка також передбачає заборону катування та жорстокого поводження.

В контексті наведеного вище невідповідність положень статті 309, пункту 2 частини другої статті 428 КПК України статті 21 Конституції України не вбачається.

Висновок підготували:

завідувач кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса,
кандидат юридичних наук, доцент

Ольга ТУРЧЕНКО

доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса,
кандидат юридичних наук, доцент

Віталій ГОЛОВЧУК